

ЎТМИШГА НАЗАР

4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 10

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти, Россия

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятowa Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

13. Аҳмадали Асқаров, Бехзод Исабеков, Убайдулла Исмоилов ЎРТА ОСИЁДА БРОНЗА ДАВРИ КАТАКОМБА ТИПИДАГИ ҚАБРЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ, ЗАМОНИ ВА МАКОНИ ҲАҚИДАГИ НОТЎҒРИ ТАЛҚИНЛАР ХУСУСИДА.....	4
14. Ақром Ахунов XIX АСР ОХИРИДА ШАРҚИЙ ТУРКИСТОНДАН ФАРҒОНА ВИЛОЯТИГА АҲОЛИ МИГРАЦИЯСИ ТАРИХИДАН.....	13
15. Хасан Бабаджанов, Алишер Эгамов ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА АВИАСОЗЛИК САНОАТИНИНГ БАРПО ЭТИЛИШИ.....	20
16. Нозима Каримова ЁШЛАРДА ТИББИЙ ЭКОЛОГИК МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТАРИХИДАН (аҳоли мурожаатлари асосида).....	27
17. Dalerjon Mirzayev O‘ZBEKISTONNING FRANSIYA BILAN TA’LIM SOHASIDAGI HAMKORLIGI VA UNING ISTIQBOLLARI.....	32
18. Зарнигор Қодирова XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИ - XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИДА РОССИЯ ИМПЕРИЯСИНИНГ МУСТАМЛАКАЛАРИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ (МАРКАЗИЙ ОСИЁ МИНТАҚАСИ МИСОЛИДА).....	40
19. Шахло Хасанова ЎЗБЕК ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИ “ОЗОД ҚИЛИШ” ЁҲУД “ҲУЖУМ” ҲАРАҚАТИ ТАРИХИДАН.....	45
20. Иззатилла Юлдашев ҚОЗИ АБУ ЮСУФ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ.....	50
21. Ахророва Азиза ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАРНИНГ “ОЗОДЛИГИ”: САБАБ ВА ОҚИБАТЛАРИ.....	56
22. Эгамберганова Матлуба ХОРАЗМ ВОҲАСИ ТУРКМАНЛАРИ АНЪАНАВИЙ ИДЕНТИКЛИГИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР.....	60

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Матлуба Жобборгоновна Эгамберганова,
Урганч давлат университети таянч докторанти
E-mail: megamberganova@inbox.ru

ХОРАЗМ ВОҲАСИ ТУРКМАНЛАРИ АНЪАНАВИЙ ИДЕНТИКЛИГИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР

For citation: Egamberganova Matluba Jobborgonovna. CHANGES IN THE TRADITIONAL IDENTITY OF THE TURKMENS OF THE KHOREZM OASIS. 2021, vol. 4, issue 10, pp.60-65

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2021-10-22>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Хоразм воҳаси туркманларининг советлар давридаги анъанавий идентиклигидаги ўзгаришлар хўжалик ҳаёти, урф-одат ва тўй маросимлари мисолида ўрганилган. Шу билан биргаликда Хива хонлиги даври ва советлар давриги туркман аҳолисининг турмуш тарзидаги ўзгаришлар, мустақиллик учун олиб борган курашлари, коллективлаштириш сиёсатининг оқибатлари, миллий-худудий чегараланиш натижалари, II жаҳон урушининг аҳоли турмуш-тарзига таъсири ва этник ассимиляция жараёни қиёсий тарзда таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Миллий идентиклик, туркманлар, миллий-худудий чегараланиш, қурли тўйлар, комсомол тўйлар, ассимиляция.

Матлуба Жобборгоновна Эгамберганова,
Базовый докторант Ургенчского
государственного университета
E-mail: megamberganova@inbox.ru

ИЗМЕНЕНИЯ ТРАДИЦИОННОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ТУРКМЕН ХОРЕЗМСКОЕ ОАЗИСА

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются изменения традиционной идентичности туркмен Хорезмского оазиса в советское время на примере быта, обычаев и свадебных обрядов. Вместе с тем, изменения в образе жизни туркменского народа в период Хивинского ханства и в советское время, борьба за независимость, последствия политики коллективизации, последствия национально-территориального размежевания, образ жизни население во время Второй мировой войны.

Ключевые слова: Национальная идентичность, туркмены, национально-территориальное разграничение, свадьбы, комсомольские свадьбы, ассимиляция.

Egamberganova Matluba Jobborgonovna
PhD student of Urgench State university
E-mail: megamberganova@inbox.ru

CHANGES IN THE TRADITIONAL IDENTITY OF THE TURKMENS OF THE KHOREZM OASIS

ABSTRACT

In this article, changes in the traditional identity of the Turkmens of the Khorezm oasis in the Soviet era are studied on the example of household life, customs and wedding ceremonies. At the same time, changes in the way of life of the Turkmen population during the Khiva Khanate and the Soviet era, the struggle for independence, the consequences of the policy of collectivization, the consequences of national-territorial demarcation, the way of life of the population during World War II. **Index Terms:** National identity, turkmens, national-territorial delimitation, weddings, komsomol weddings, assimilation.

1. Кириш ва долзарблиги:

Миллий идентикликсиз инсон онги ва тафаккури, руҳияти, маънавияти турғунлик ҳолатига тушиб қолади.[1:15] Ўтган асрларда мустамлакачи давлатлар томонидан дунёни бўлиб олиш жараёни миллий идентикликка таъсир кўрсатмасдан қолмаган. XX асрда айрим миллатлар яшаш муҳити, ташқи омиллар таъсирида мажбурий ёки ихтиёрий тарзда ўзидан сон жихатидан кўпроқ бўлган бошқа миллатлар маданиятини қабул қилдилар. Узоқ давр давом этган бу жараёнда фақатгина ўз миллий анъана, урф-одат, маросимлари ва тилига содиқ қолган миллатларгина ўзига хосликларини сақлаб қолдилар. Совет ҳукумати ҳам ҳукмронлигининг дастлабки давриданок эски урф-одат ва анъаналарни янгиси билан алмаштириб, шу йўл орқали миллатларнинг миллий идентиклигини йўқ қилишга уринди. Шу боис ҳам ушбу даврни жиддий ёндашган ҳолатда ўрганишимиз зарур.

2. Методлар ва ўрганилиш даражаси:

Бизнинг тадқиқотимизда асосий эътибор Хоразмда яшовчи туркманларнинг этник ўзликини англаши ва уруғ-қабилавий тузилиши ўрганишга қаратилган. Шу боис, ишда асосий эътибор Хоразм туркманлари этномаданий идентиклигининг шаклланиши, советлар даврида туркманлар этномаданиятида рўй берган ўзгаришлар билан бир қаторда унда туркманларга хос анъанавий этномаданий кучайиши масалаларини таҳлил этишга қаратилган. Шундай экан, тадқиқотда Хоразм туркманлари этномаданий идентиклигининг ўзгарувчанлиги ва нисбатан барқарорлиги каби жиҳатларини ўрганишда примордиализм ва конструктивизм ёндашувларига хос илмий қарашларидан ўз ўрнида фойдаланилади. Ушбу тадқиқот ишини ўрганишда асосан этнологик сўровномалар, маҳаллий ва ҳорижий муаллифлар асарларидан фойдаланилган.

3. Тадқиқот натижалари:

1910-йилги маълумотларга кўра, Хива хонлигида 640 мингга яқин киши яшаган, уларнинг 184 минг нафари (28,5%) туркманлар эди.[2: 30] 1920-йил март ойида қизил аскарлар томонидан Хива хонлиги тугатилиб, унинг ўрнига Хоразм Халқ Республикаси тузилгач, халқ қаршилиқ ҳаракатлари кучайди. 1920-1930 йилларда имзоланган ҳужжатларда Хоразмни чет эл босқинчилари зулмидан озод этиш учун курашганлар “”босмачи”” деб эълон қилинди. Аслида улар эл-юрт учун жонини фидо қилган жасур ўғлонлар саналган. Жумладан, кўл остида уч минг кишилиқ кўшинга эга бўлган туркманлар сардори Жунаидхон ўзининг қаршилиқ ҳаракатлари билан Совет ҳукуматига жиддий хавф сола бошлади. 1923-йил августда Тахта бозор қалъасида большевиклар таъсирида бўлган туркман қабила бошлиқларининг қурултойида “Жунаидхон-туркман халқи ва совет ҳокимиятининг душмани” деб эълон қилинди. 1920-1927 йиллар давомида воҳада шўролар ҳукмронлигига қарши хоразмликлар олиб борган мустақиллик курашларига етакчилик қилади. Жунаидхон шахсида биз туркманларга хос бўлган ўжарлик ва бир сўзчилик ҳислатларини кўришимиз мумкин.

XXСР худудида яшаган ўзбек ва туркман халқлари мавжуд табиий-иқлим шароитига мос равишда ўзига ҳос тафовутларга эга бўлган. Ўзбеклар аксари суғорма деҳқончилик билан шуғулланганлар. Азалдан кўчманчи ҳаёт тарзида яшаб, Хива хонлиги худудига келиб ўtroқлашган туркманлар чорвачилик, дарё бўйларида балиқчилик билан шуғулланишда давом эттилар. XIX аср ўрталарига келиб Россия империясининг мустамлакачилик сиёсати ўзаро урушлар натижасида иқтисодий ва ҳарбий жихатдан заифлашиб қолган Ўрта Осиё хонликларига қаратилди. Иқтисодий, сиёсий ва геополитик манфаатлар натижасида, босқичма-босқич Қўқон, Бухоро ва Хива хонликлари босиб олинди. Албатта бу ҳолат аҳолининг этник таркибига ҳам таъсир қилди. Хоразмнинг рус қўшинлари томонидан босиб олинishi даврида туркманлар сони камайиб борар эди, уларга қарши жазо экспедициялари тайёр эди. Хоразм туркманлари сонининг кескин пасайиши совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида ҳам кузатилган.[3: 215] Ахборотчиларнинг айтишича, бунинг асосий сабаби коллективлаштириш сиёсати бўлиб, оқибатда жамоа хўжаликларига мажбурий тарзда бирлашган воҳамиз туркманлари ҳам чорва моллари, от ва туяларидан маҳрум бўлишган.[4] XX асрнинг 30-йилларида тузилган колхозларга аҳолининг дастлаб камбағал, кейин қулоқ қилинган бой ва ўртаҳоллардан ташқари барча қатлами тортилди. Қулоқлаштириш жараёни авж олиши натижасида айрим туркманлар ўз мол-мулкини ташлаб Туркменистон худудига қочиб кетиш ҳолатлари ҳам бўлган.[5] 1930-йилда жамоалаштириш даврида ташкил қилинган кичик-кичик хўжаликлар жуда кўп эди. Биринчи марта хўжаликларни йириклаштириш 1949-йилда бошланди.[6: 33] Жумладан, Олаўйликдаги хўжалик билан Ғойбудаги хўжалик бирлашди. XX асрнинг 50-йилларида бошланган маъмурий ислохатлар натижасида майда колхозлар ўрнига йирик совхозлар тузилди. Шу даврга келиб туркманларнинг барчаси ўtroқ турмуш тарзига ўтиб, томорқаларида полиз экинлари етиштира бошлаган. Бунинг яна бир сабаби, Хоразм воҳасида азалдан деҳқончилик билан шуғулланиш осон кечмаган. Натижада, 1926-1927 йилларда Полвонёп, Тозабөгёп, Амиробод, Сарибий, Қилич-Ниёзбой каналлари қайта тикланди. 1939-1940 йилларда амалга оширилган Тошсақа-Полвон-Ғазовот канали қурилишида 7минг киши меҳнат қилди. Уларнинг тенг ярми ўзбек, қолган ярми туркман ёшларидан иборат эди. Ушбу ҳаракатлар натижасида сув муаммоси яхшиланди ва деҳқончилик билан шуғулланиш учун имконият юзага келди. Урушдан кейин ўзбеклар қатори воҳа туркманлари ҳаётига картошка, помидор, бодринг, қарам, бақлажон сингари полиз экинлари кириб келди. Бу орқали миллий таомлар таркиби ҳам янги маҳсулотлар билан бойиди.

Совет ҳокимиятининг сиёсий иродаси билан 1924-йилда ўтказилган миллий-худудий чегараланиш натижасида минтақани миллий республикаларга бўлиб ташланиши худудда ўзбек, қозоқ, туркман, тожик, ва қирғиз каби миллатларнинг узил-кесил шаклланиши ва алоҳида миллатлар сифатида ривожланиши учун худудий, иқтисодий, маданий шароитни яратди.[7: 7] Ўрта Осиёни миллий белгиларига қараб парчалашдан мақсад уларнинг Советлар Россиясига қарши бирлашиб кураш олиб боришларининг олдини олишдир. Лекин этник жихатдан олиб қарайдиган бўлсак, бу миллатларнинг ҳар бири ўзига хосликка эга бўлган.

Совет Республикаларининг қозоқ, қирғиз, ўзбек, тожик ёки туркман «миллатлари» ғояси, санаб ўтилган халқларнинг асл мақсадидан кўра Совет зиёлиларининг соф назарий қурилиши эди.[8:264.] Ўзбекистон ССР худудида қолган кўплаб миллатлар сингари туркман миллати вакилларининг ҳам ўзбеклар билан дўстона муносабатлари давом этди. Вақт ўтиши билан уларнинг хўжалик ҳаёти, турмуш тарзи, урф-одат ва маросимларининг трансформациялашуви юзага келди.

1939-1945 йилларда содир бўлган II жаҳон уруши инсоният тарихидаги энг йирик қонли уруш эди. Умумий душман устидан ғалаба қозониш мақсади барча қардош халқларни биргаликда ҳаракат қилишга ундади. Уруш йилларида юзага келган очарчилик даврига қарамасдан ўзбек халқи 200 мингдан зиёд етим болаларни ўз қарамоғига олди. 1941-йилда Ғойбудан 200 нафардан зиёд йигит фронтга жўнади. Эркалар ўрнига қолган 180 та колхозчи аёллар билан биргаликда қариялар ва мактаб ўқувчилари ҳам меҳнат қилишди.[9: 91] Жамоа

хўжалигидаги барча отлар, якка-ю ягона юк автомобили ҳам фронтга жўнатилади. Қийинчиликларга қарамасдан ғойбуликлар 1941-йилда 400 тонна пахта хирмони кўтаришга муваффақ бўлдилар.[10] Боғот туманида яшовчи уруш қатнашчиси 100 ёшлик Марат бобо Ёмғировнинг айтишича, айнан уруш давридаги қийинчиликлар ўзбек ва туркман халқларининг ўзаро оқибатини янада мустаҳкамлади.[11] Туркман миллати вакиллари азалдан бошқа миллат вакиллари билан қуда-анда тутинмасликка ҳаракат қилишган. Воҳамизга кўчиб келгандан кейин ўзбек қизларини келин қилишган. Лекин уларга қиз беришмаган. Айнан II жаҳон урушидан кейин ўзбек халқига бўлган ишончнинг янада мустаҳкамланиши натижасида қизларини ўзбек йигитларига бера бошлашди.

Советлар даврида воҳамизда яшовчи туркманларнинг яшаш тарзида ҳудудий тафовутлар юзага келди. Гурлан туманининг туркманлар яшовчи ҳудудини «Гулистон» қишлоғи деб аташади. Қишлоқда 14 миллат вакиллари истиқомат қилади. XIX аср охирида бу ерга кўчиб келган туркман, козоқ ва қорақалпоқлар, XX асрнинг 30-йилларида Ўзоқ шарқдан келган корейс миллати вакиллари меҳнатлари натижасида хўжаликка 1935-йилда «Гулистон» номи берилган.[12] Қишлоқда аралаш миллат вакиллари истиқомат қилсада, советлар даврида ҳам туркманлар ўз миллий ўзига хослигини сақлаб қолган. Сабаби, Гурлан тумани жанубий-ғарбий томондан туркменистон билан чегарадош бўлиб, улар билан қариндошлик ва борди-келди алоқаларини узишмаган. Туркменистонга бориб, қариндошларининг тўй ва аъза маросимларида доимий тарзда қатнашишган. Қизларини турмушга бериб, ўзлари ҳам у ердан қиз олиб келишган. Келинларнинг сеплари махсус Туркман бозорларидан олиб келинган. Бу ҳолатни биз Қўшқўпир, Боғот, Шовот туманларида ҳам кузатишимиз мумкин. Жумладан, Қўшқўпир туманида яшовчи 82 ёшли Собирова Бибижон қишлоққа Туркменистоннинг Тошховуз вилояти Тахта туманидан келин бўлиб тушган. Тўйдан олдин куёв тараф келиннинг сарпасини Тахта бозоридан олиб келишган. Қурли тўй қилиниб, бутун маҳалла қатнашган. Бахшилар ижросида туркманча кўшиқлар ижро этилган. Қўчқор уруштириш ва кураш мусобақалари ўтказилган.

Оила инсон ҳаётида муҳим рол ўйнайди. Оилада инсон шахс сифатида шаклланади ва ўзлигини англаб етади. Оилавий анъана ва маросимлар эса авлодлар ўртасидаги боғлиқлик, ота-оналар ва фарзандлар ўртасидаги муносабатларни изга солади. Чор Россияси ҳукумати ағдарилгандан сўнг, РСФСР томонидан 1917 йил 18 декабрдаги “Гражданлик никоҳи, болалар ва гражданлик ҳолатларини қайд қилишни олиб бориш” тўғрисидаги декретда шайрий никоҳни ҳақиқий эмас деб белгилаб, 1918 йил 16 декабрда қабул қилинган “Фуқаролик ҳолати далолатномалари, никоҳ, оила ва васийлик ҳуқуқи ҳақида РСФСР қонунлар кодекси”да кўпхотинлиликни таъқиқлаб қўйди.[13: 59] 1920-йилнинг май ойида Хоразм Халқ Республикасининг «Оила ва никоҳ» тўғрисидаги қонуни қабул қилинди.[14: 68.] Натижада яширин турмуш қуриш, балоғатга етмаган қизларни эрта турмушга бериш, кўпхотинлилик таъқиқланди. Тўй маросимлари ҳам изчиллик билан трансформация қилинди. XVII асрдан то XX асрнинг 60-йилларигача қурли (давралар) тўйлар ўтказилган бўлиб, одатда бундай тўйларга бутун маҳалла таклиф қилинган. Қурли тўйлар тўй эгасининг моддий аҳволдан келиб чиқиб 7 кунгача давом этган. Хатто энг кичик туркман қишлоқларида ҳам меҳмонлар сони 500 кишидан кам бўлмаган. Агар кимдир тўйга айтилмай қолса, бу жуда катта ҳурматсизлик саналган. Тўйда туркман бахшилари ижросида миллий дostonлар тинглашган. Совет давлати томонидан «комсомол тўйлар» жорий этилгач, тўйлар анча ихчам ва камчиқим ҳолатга келган.[15] «Комсомол тўйлар» (ёки қизил тўйлар) деб номланишининг асосий сабаби бу даврда барча ёшлар комсомол (Коммунистик ёшлар итифоқи) га бирлашган. Комсомол тўйларнинг асл мақсади анъанавий диний маросимларга барҳам бериш ва ёшларнинг мустақиллигини таъкидлаш бўлган.[16] Бироқ, бундай тўйлар аҳоли ҳаётига жуда секинлик билан кириб келган. Оилавий маросимлардан воз кечилмади. Фақатгина тўйлар ихчамлашди ва асосан ёшлар даврасида ўтказилган. Келин-куёв замонавий либослар (фата ва костюм-шим) кийиши, машиналарда сайр қилиши, фотосессия ва ЗАГС каби маросимлар шу даврдан кириб келган.[17]

XX аср охирига келиб тўй-томоша, маърака ва йиғинларни дабдабали қилиб ўтказиш ўзига хос бир мусобақа тусига кирди. XX асрнинг 70-йилларидаги мотам маросимлари ҳақида элшунос олим М. Рўзиева шундай ёзади: Баъзан бу расм-русумлар қуюшқондан чиқиб, бошқалардан қолишмаслик эл орасида ман-манликка айланиб кетса, баъзан мажбурият орқасида юртдан қолмаслик андишасида айрим хонадонларни қарзга ботириб қўяди.[18: 23] Ахборотчилар билан суҳбат жараёнида шунга амин бўлдики, воҳа туркманларининг мотам маросимлари бу даврга келиб ихчам ва диний маросимларга риоя қилган ҳолда ўтказила бошланди.[19] Сабаби айнан шу даврда Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний идораси томонидан ҳам хотирлаш маросимларини ихчамлаштириш борасида тадбирлар ўтказилди. Инсон вафотидан кейин йил давомида дабдабали тарзда ўтказилиб келинган 3,7,20,40 каби маросимларининг шаърий асослари йўқлиги, марҳумларни хотирлаш маросимларини яқин қариндошлар билан катта сарф-харажатларсиз ўтказиш кераклиги ҳақида фатво[20] қабул қилинди.

Этник ассимиляциянинг жараёнларининг асоси никоҳ саналади. Тўрт асрдан буён этник маконидан маҳрум бўлган туркманлар воҳамиз ҳудудига мослашиши натижасида, фаол ассимиляцияга киришдилар. Туркманларнинг ўзбеклар ва тожиклар билан ассимиляцияси XX асрнинг 70-80 йилларида ҳам давом этди. [21:216.] Айнан шу даврдан ўзбек халқининг маданият ва тилининг ўзига хос хусусиятарини қабул қила бошладилар. Жумладан, туркманлар ҳаётига бешик кириб келди. Ахборотчиларнинг айтишича, дастлаб болаларни бешикка солишмаганининг асосий сабаби, туркманларнинг бош тузилиши узунчоқ кўринишда бўлган. Бешикда ётган болаларнинг боши эса чўгирма кийишга қулай бўлиши учун думалоқ шаклга келган. Лекин, ўзбеклар билан қариндошлик алоқалари мустаҳкамлангач, бешикнинг фойдали жихатларини англаб етдилар. Чунки бешикда улғайган боланинг таги ҳамиша куруқ ва қадди-қомати тик кўринишда бўлади.[22]

XX асрнинг охирига келиб туркманларнинг яна бир миллий анъанаси саналмиш келинларнинг тўйдан кейин рўмол билан юзини ёпиб, қайнона ва қайнотаси билан гаплашмаслиги унутила бошланди. Лекин қаерга боришмасин бошидаги рўмоллари, эғнидаги узун либослари орқали воҳамиз туркманларини фарқлаш мумкин.

4. Хулосалар:

Хулоса қиладиган бўлсак, XX асрнинг 20-йилларининг иккинчи ярмидан бошлаб бутунсовет давлатларининг расмий мафкураси социализм, сўнгра коммунизм эди. Ушбу мафкура оқибатида кўплаб миллат вакиллари сингари воҳа туркманлари ҳам ўз мол-мулкидан маҳрум бўлди. Натижада хўжалик юритиш тартиби ўзгарди. Илгари чорвага ихтисослашган туркманларнинг бу даврга келиб деҳқончилик асосий машғулотига айланди. Миллий-худудий чегараланиш оқибатида тарихан бир-бирига узвий боғлиқ бўлган Ўрта Осиё халқлари ўзбек, туркман, қозоқ, тожик ёки қирғизлар сингари миллатларга ажратила бошланди. Яшаш тарзи, урф-одатлари ўзгарди. Лекин туркманларга хос бўлган туркман миллий характери сақлаб қолинди.

Иктибослар/Сноски/References:

1. Кадирова. Х. Б. Қорақалпоқ халқининг миллий идентиклик хусусиятлари. Автореферат. Тошкент-2020. – 28 б.(1. Kadyrova. X. B. National identity of the Karakalpak people. Author's abstract. Tashkent 2020. - 28 p.)
2. Қўшжонов О. Дурдиева Г. Хива хонлиги туркманлари. Хива-2008. –112 б. (Kushjonov O. Durdieva G. Turkmens of Khiva khanate. Khiva-2008. –112 p.)
3. Этнический атлас Узбекистана. Совместное издание «ООФС-Узбекистан» и ЛИА <Р. Элинина>, 2002. –392 б.(Ethnic Atlas of Uzbekistan. Joint publication "OOFs-Uzbekistan" and LIA <R. Elinina>, 2002. –392 p.)
4. Дала ёзувлари: Гурлан тумани. «Наврўз» МФЙ. 2021-йил.
5. Дала ёзувлари. Қўшқўпир тумани. «Шихобод» МФЙ. 2021 йил.

6. Д. Ражабов “Кўш эл фарзандиман” “Хоразм” нашриёти. Урганч-2009. –105 б.(D. Rajabov “Kush el farzandiman” “Khorezm” publishing house. Urgench-2009. –105 p.)
7. Хўжахонов И.М. Ўзбекларнинг миллий ўзлиги (тарихий-маданий асослари ва шаклланиши). – Тошкент, 2020. –174 б.(Khuzhakhonov IM National identity of Uzbeks (historical and cultural bases and formation). - Tashkent, 2020. –174 p.)
8. Хобсбаум Эрик. Нации и национализм после 1780 года. М., Алатай. 1998. –307 б.(Hobbessbaum Eric. Nationhood and nationalism after 1780. M., Alateya. 1998. –307 p.)
9. К. Нуржонов, Г. Дурдиева, Р. Йўлдошев. Азалий ва абадий дўстлик(Маълумотнома). Урганч-2012. –124 б.(К. Нуржонов, Г. Дурдиева, Р. Yuldashev. Eternal and eternal friendship (Reference). Urgench-2012. –124 p.)
10. Дала ёзувлари. Урганч тумани. Ғойбу кишлоғи. “Туркманлик” МФЙ. 2021 йил.
11. Дала ёзувлари. Боғот тумани Қалажик МФЙ. 2021-йил.
12. Дала ёзувлари: Гурлан тумани. «Наврўз» МФЙ. 2021-йил.
13. Отахўжаев Ф.М. Никоҳ ва унинг ҳуқуқий тартибга солиниши. – Т.: Ўзбекистон, 1995. – 135 б.(Отахўжаев Ф.М. Marriage and its legalization. – Т.: Uzbekistan, 1995. –135 p)
14. Нуржонов К., Жуманиёзова М. Хонқа тарихи: тарихий-публицистик нашр. «Хоразм», 2015. –315 б.(К. Нуржонов, М. Жуманиёзова. Historical Honka: a historical-journalistic publication. Khorezm, 2015. –315 p.)
15. Дала ёзувлари. Қўшқўпир тумани. «Шихобод» МФЙ. 2021 йил.
16. Дала ёзувлари. Боғот тумани Қалажик МФЙ. 2021-йил.
17. Дала ёзувлари: Гурлан тумани. «Наврўз» МФЙ. 2021-йил.
18. Рўзиева М. Ҳурмат таълаб маросим // Фан ва турмуш. – Тошкент, 1976. – № 6. (Ruzieva M. Respect requires ceremony // Science and life. - Tashkent, 1976. - № 6.)
19. Дала ёзувлари: Шовот тумани «Бўстон(Човдурлик)» МФЙ. 2021-йил.
20. ЎЗМА, фонд 2456, ёзув 1,589-жилд, в. 153-158 – Фетва духовного управления мусулман Средней Азии и Казахстана о несовместимости “ишанизма” и “мюридизма” с основными догмами учения исламского шариата.(Uz. RSNA, fund 2456, record 1,589, c. 153-158 - Fatwa of the Muslim Spiritual Administration of Central Asia and Kazakhstan on the incompatibility of "Ishanism" and "Muridism" with the basic dogmas of the teaching of Islamic Sharia.)
21. Этнический атлас Узбекистана. Совместное издание «ООФС-Узбекистан» и ЛИА <Р. Элинина>, 2002. –392 б.(Ethnic Atlas of Uzbekistan. Joint publication "OOFs-Uzbekistan" and LIA <R. Elinina>, 2002. –392 p.)
22. Дала ёзувлари. Боғот тумани Қалажик МФЙ. 2021-йил.

ЎТМИШГА НАЗАР

4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 10

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000